جوگرافیای شوێن و ئەدەبی نائومێد ... نیهاد جامی

شوێنەکان لە خەیاڵی مرۆڤدا زادەی فانتازیان، شارەکان هەندێ دوورن مەودای نێوان ئێمە و شارەکان ڕووبەری خەیاڵێین، گەیشتن بەشارەکان ڕزگاربوونە لەبێمانایی ئێرە، ئەو بیرکردنەوەیە لەکوێوە هات کەوا خۆرئاوا شوێنێکە بۆ ڕزگاربوونی مرۆڤ؟
هەر چەشنە پرسیارێکی لەم جۆرە کاتێک لەساتەوەختێکی بەرایی تەمەن داگیرمان دەکات، وابەستەی یەکەم ساتەوەختەکانی خەون بینینە، کتێبێک یا فیلمێک بەسە بۆ ئەوەی لەڕێی خەیاڵەوە بفڕین و سەفەر بکەین بۆ دوورترین شوێنی دنیا، ئەوە گەڕانەوەیە بۆ نێو مناڵەی، هەڵدانەوەی لاپەڕەی لەیادکراوی تەمەنە، بۆ ڕۆزگارێک کە خەون بینین بە پایتەختەکان هەندێ فانتازی بوون، کاتێک دەچینە ناو شارەکان تێدەگەین، لەنێوان فانتازیاکانی ئێمە و جوگرافیای شوێن، جیاوازیەکی گەورە هەیە، ئەوە ئێمە بووین شارەکانمان هەندێ جوان کردبوو، دەنا شوین چەندە هەڵگری مانای ئازادی و جوانی بێت، هێشتا ئەو مانا فانتازیە ناخوڵقێنێت کە لەزهنی ئێمەدا بوونی هەیە.

ئەوە خوێندنەوەی کتێب و سەیرکردنی فیلمەکان بوو وای لەشارەکان کرد وێنەی فانتازیمان بۆ بخولقێنن، دەنا لەواقیعدا شوینێک نیە هەڵگری فانتازیا بێت، دەبێت خۆمان فریوو نەدەین، شارە خەیاڵیەکان زادەی ناو ئەدەب و هونەرە، لەدەرەوەی بونیادە خەیاڵیەکەی، شوێن هەڵگری بونیادی جوگرافی خۆیەتی، وێناکردنی خۆرئاوا وەک شوێنی خەیاڵ پەیوەست نیە بە شوێنەوە، بەڵکو زادەی دۆخی کۆمەڵایەتی و سیاسیە، ئەوە گەشەسەندنی کولتوور وئازادبوونی فەردە، وایکردووە تێکەڵبوونی مرۆڤ بە شوێن وێنەی دنیایەکی نوێ بخوڵقێنێت، دنیایەک لەدەرەوەی فیکری توند وتیژی بژیەت.

کاتێک لەناو دەقی خۆرئاوا رووبەرووی پرسیار دەبیتەوە، شوێن بەتەنیا شتێک نیە، ئەوە مرۆڤە وای لەشوێن کردووە، وەک چۆن بەمانایی ژیان لەخۆرهەڵات و تراژیدیە بەردەوامەکانی، دیسان ئەوە مرۆڤەکانن بۆ خۆیان شەرعیەتێکی دواکەوتویان بە ژیان وێناکردووە، توندو تیژی دینی و ئازادنەبوونی تاک و بەرپرسیاربوون لەیەکتری، بنەمای وێرانبوونی دنیایەکە وایکردووە خۆرهەڵات و دنیای ئێمە وەک دۆزەخ ببینرێت، لەکاتێکدا پێویستە ئەو وێنەیە بخەینە ئاستی گومانەوە بپرسین: کە ئەو دۆزەخەی خولقاند؟ چۆن دۆزەخ لەژیان

بکەینە دەرەوە؟
پرسیاروگومان سەرەتای کۆتایی هاتنە بەلۆژیکی بە دۆزەخبینین، بۆیە چیتر ناکرێت لەترسی وننەکردنی شوناسی کۆمەڵایەتیمان بەدەنگی لەو بیرکردنەوەیە بکەین، کە خولقێنەری ترازیدیایە، ئەوە بەمانایی ژیانی ئەمەیە لەخۆرهەڵات وای لەخۆرئاواکردووە، خۆی وەک نمونەی باڵا بخاتە ڕوو، ئەوەش جەندە دنیای ئەوانیتر درێژەیان پێداوە، بەڵام گاڵتەجاریەکەی ئەوەیە کۆمەڵگای کوردی درێژکراوەی ئەوان بێت، ئەمە گەر نیشتمان بخەینە ناو گومانەوە، ئەو گومانە پاککردنەوەیەتی لە وێنەی دۆزەخ، کە وێنەیەکی دینی و عەرەبیە، پەیوەست نیە بە ئێمەوە، بەڵکو وابەستەی عەقڵیەتی ئەویتری عەرەبیە، ئەو دەمەی بە پڕۆژەی ستراتیژی ویستمان گۆڕان بخولقێنین، تێدەگەین نیشتمان چۆن وێنای بەهەشتی بۆ دەکەین، دەتوانین وەک ئەویتری خۆرئاوایی ببینە جێ سەرنجی ئەوانیتر.
دیارە لەو نێوەندەدا پێویستە ئاماژە بە ئەوە بکەین ئەمە ئەدەب و هونەرەکەشمان هەر زادەی ئەو دۆخەی کولتووریەمانە، کێشەی کولتووری ئەمە ئەوەیە نەمانتوانیووە کولتوور بەشداری لەگۆڕانکاریە عەقڵیەکانمان بکات، تێکستە ئەدەبی و کارە هونەریەکانمان دەیژەی بە دۆزەخ بینینی کۆمەڵگای کوردیە، بۆیە نەمانتوانیووە ئەو وێنەیە لەزهنی مرۆڤی کوردیی بگۆڕین.

نیشتمان لەئەدەبی نوێی ئەمەدا چیتر خاکی گەوهەر نیە و ئاوی کەوسەر نیە، نیشتمان شوێنەکە بە نائومێدی مرۆڤی کوردیی، رۆژە بەراییەکانی ڕاپەرین سەرەتای تێگەیشتنی ئەدەبی ئەمەیە لەو نائومێدیە، ئەوە لەدانە لەگەشبینی ودڵەڕاوکە خستنە ناو خەونە، کاتێک بەختیار عەلی لەدیوانی گوناه وکەرنەڤاڵ دەمانخاتە بەردەم وێنەیەکی جیاوازی نیشتمان، دواتر ئەو وێنەیە لە "ئیشکردن لەدارستانەکانی فیردەوس و کتەبی پیاو کوژان" تێماندەگەیەنێت، شوێن ئەو ڕووبەرە جوگرافیەی ئێمە تیایدا دەژین، ڕووبەرێک نیە بۆ ژیان، ژیان لەدەرەوەی ئێرەیە، لێرەوە نیشتمان دەبێتە شوێنی خائین و پیاوکوژەکان، ئەو نەوە نوێیە کە ئەدەبەکەی و دەنگی نەوەکەی رووبەری دۆخێکی تاریکی نێو ژیانی دەکاتەوە، زادەی دۆخە کولتووریەکەی کۆمەڵگای کوردیە، کۆمەڵگایەک کولتوور ناتوانێت بەشداری لەبەرەو پێشچوونی بکات، هەموو گەڕانەوەیەک بە نیشتیمان گەڕانەوەیە بە سەر خاکێکی سووتاو، وەک لەلای شێرزاد حەسەن لە ڕۆمانی "تەمی سەر خەرەند" هەموو گەڕانەوەیەک تەنیا سەزێکە بۆ ڕابردوو لەناو مناڵی کوژراودا، چوونەوەیە بە سەر خاکێکی سووتاو، سرووشتی کوژراو لەلای شێرزاد حەسەن و شێرکۆ بێکەس وێنەیەکی دیاری

ئەدەبی نوێی ئێمە پێکدەنێت، سرووشتێک گەر لای شاعیرێکی وەک گۆران مانای جوانی بگرێتە خۆی و بکەوێتە ستایشکردنی، بەلام لەلای شێرزاد سروشتێکی کوژراوە بەهۆی دۆخی سیاسی لەلایەک و لەلایەکیتریش کولتوور هۆکارێکیتری ئەو مەرگەیە، چونکە نایەوێت بەسەر خۆیدا بکرێتەوە، وەک لە چیرۆکی “تەکئاڤان” سەرەنجام دوو عاشقەکە دەگێڕینەوە دێی سرووشت، ئەو بێئومێدیە وابەستەی داخرانی کولتووریە، وەک چۆن لەلای شێرکۆ لە “دەربەندی پەپوولە” خودی سرووشت خۆی کوژراوە، بۆیە گەڕانەوەی شێرکۆ بۆ نیشتیمان گەڕانەوەیە بۆ ناو سرووشتی کوژراو.

ئەوە تەنیا شیعر و ڕۆمان نین وێنای نیشتمان لەو فۆڕمە دەخەنە ڕوو، فیلمی “ساتێک بۆ مەستی ئەسپەکان” ی بەهمەنی قوبادی وێنەیەکی تری شوێنە وەک ڕووبەری نائومێدی مرۆق، جیتر ئومێد خاڵێک نیە ئێمە لێی بەڕینە ناو ژیان، بەڵکو ئەوە ئازار وکارەساتەکانن، خەونی ئێمە لەژیاندەستیەوە دەگەڕێن بۆ خەونی مانەوە لەژیان، ئەوەی هەیە خەون نیە، بەڵکو هەوڵێکە بۆ نەمردن، دووبارەکردنەوەی هاوارێکیتری دەداری شاعیرە بۆ ئەوەی کەس بەئێمە وەک نەتەوە نەڵێت مردووین، بەڵکو زیندووین، بەڵام بەڕاست ئێمە زیندووین؟ ئاخۆ جێهێشتنی نیشتمان هەڵەیەکە و گەنجان پێی هەڵدەستن؟ لەکاتێکدا نیشتمان وێنەیەکی نەو کولتووری ئێمەیە بۆ جێهێشتن، ئەوەش دەرگا لەنووسینیتر و قوڵبونەوە دەکاتەوە کە بچینە نەو بابەتی ترەوە، هەوڵ دەدەین لەداهاتوودا سەر لەنوێ بگەڕێینەوە سەری، تاوەکو لەوێنەی نائومێدەکەوە سەیری ئومێدێک بکەین لەدەرەوەی ناشوێن.

بەبێ تاریکردنی وێنەی ئومێد سەختە بتوانین خەون ببینین، ئەوەی ئێمە لەبەردەم نائومێدی ڕادەگرێت، ئەو وێنەیە نیە، بۆچی سەریاسی سوبحدەم لەدواهەمین هەناری دونیا وەک نەوەیەک نەک هەر خاکەکەی سوتاوە، بەڵکو خۆشی سوتاوەدا ڕامانبگرێت، بەڵکو ئەو پرسیارەی گرنگەر ئەوەیە، ئایا ئێمە وەک موزەفەری سوبحەدەم لەدەریادا ڕوداوەکان دەگێڕینەوە، نیشتمان جەدەلین و ڕووەو دەریا هەنگاو دەنێین، ئەوانەی لەوە دەمێننەوە کێن؟ ئاخۆ ئێمە ئەدەبەکمان هەیە وێنەی نیشتمان وەک شوێنی ئومێد بخاتە ڕوو؟ کاتێک باس لەئومێد دەکەین، قسەمان لە ئومێدە وەک خەونی مرۆق، نەوەک فریودانی مرۆق بێت، بەوەی جوانی نیشتمان بۆ ئاستێکە لەدەرەوەی ستایش ناتوانین شتێکیتری لێ بکەین.
کێشەی ئێمە ئەوەیە ئەدەبی ئێمە وێنەیەکی بۆ نیشتمان خستە ڕوو، ڕووبەرێکی بێ ئومێد نەهێشتەوە، ئەو نائومێدیە وایکرد “جوگرافیای شوین ببێت بە منداڵدانی ئەدەبی نائومێد”